

**2016 Eindrapport hoek 's Gravenwinkelstraat-
Oostendestraat, Torhout Resultaten
archeologisch prospectie met ingreep in de
bodem**

Frederik Roelens, Dieter Verwerft, Jan Huyghe en Jari
Hinsch Mikkelsen

Titel:

Eindrapport

hoek 's Gravenwinkelstraat-Oostendestraat, Torhout
Resultaten archeologisch prospectie met ingreep in de bodem

Opgraving ☐	Prospectie ☒
Vergunningsnummer:	2016-060
Naam aanvrager:	Frederik Roelens
Naam site:	Oostendestraat, Torhout

Opdrachtgever: Woningbouw Blomme Bvba (de heer Jurgen Lescouhier)

Uitvoerder: AardeWerk (Raakvlak Cel Onderzoek)

Auteurs: Frederik Roelens, Dieter Verwerft, Jan Huyghe en Jari Mikkelsen

Veldmedewerkers: Serge Van Liefveringe

Bewaring en beheer van de geregistreerde data, vondsten en stalen: Onroerend Erfgoeddepot De Pakhuizen, Raakvlak

Locatie/vindplaats hoek 's Gravenwinkelstraat-Oostendestraat, voormalig "De Sleutel"

Projectcode: TO16SG

Kadaster: Torhout, afdeling 1, secties A en K: **A:** 1042T; **K:** 171W, 171V en 168G (deels)

Periode: 6 april 2016

Versie: nota met aanbevelingen

Technische ondersteuning: Nico Inslegers

Metaaldetectie: Roland Decock

Onderzoeksoopdracht: archeologische prospectie met ingreep in de bodem

Archeologische verwachting: archeologische sporen uit alle perioden

Aanleiding van het onderzoek: versterking van de bodem door realisatie van handelsruimtes en appartementen met ondergrondse parkeergelegenheid

AardeWerk (Raakvlak Cel Onderzoek):

Komvest 45

8000 Brugge

T +32 [0]50 44 50 41

F +32 [0]50 61 63 67

E info@raakvlak.be

www.raakvlak.be

© AardeWerk, april 2016, juni 2018

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van AardeWerk.

Fiche met administratieve gegevens	
I	administratie gegevens
	opdrachtgever Woningbouw Blomme Bvba
	uitvoerder AardeWerk (Raakvlak-Cel Onderzoek)
	vergunninghouder(s) Frederik Roelens
	beheer en plaats van de geregistreerde data, opgravingsdocumentatie, vondsten en stalen
	Raakvlak, Komvest 45, 8000 Brugge (tel: +32 50 44 50 44; fax: +32 50 61 63 67; info@raakvlak.be) Depot De pakhuizen
	begin en einddatum van het onderzoek 6 april,
	projectcode TO16SG
	vindplaatsnaam Torhout, Oostendestraat
	locatie hoek 's Gravenwinkelstraat-Oostendestraat, Torhout
	lambert-2008 coördinaten 560862,86-695922,69; 560911,41-695897,39; 560923,06-69512,48; 560993,83-695868,95; 560980,92-695849,50; 560854,58-695913,00
	kadastrale gegevens afdeling 1, sectie A en K: 1042T; K: 171W, 171V en 168G (deels)
	kadasterkaart op de volgende bladzijde
	topografische kaart op de volgende bladzijde
II	omschrijving van de onderzoeksopdracht
	verwijzing naar de bijzondere voorwaarden die zijn opgenomen in de vergunning
	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem:
	hoek 's Gravenwinkelstraat-Oostendestraat, Torhout
	omschrijving van de archeologische verwachtingen
	er is geen gekende site op deze terreinen; de terreinen bevinden zich in de zandstreek, in de zandstreek kunnen sporen uit het verleden zich net onder de teelaarde bevinden.
	wetenschappelijke vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied
	- Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?
	- Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?
	- Zijn er tekenen van erosie?
	- In hoeverre is de bodemopbouw intact?
	- Is er sprake van een of meerdere begraven bodems?
	- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
	- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
	- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
	- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
	- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
	- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
	Zijn er indicaties (greppels,grachten,lineaire paalzettingen, ...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
	- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten?
	- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologisch vindplaatsen?
	- Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?
	- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
	- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
	- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
	situ bewaard kunnen blijven:1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
	2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
	- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
	Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig?
	Zo ja, welke types staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?
	doelen/wensen van de opdrachtgever die deze ingreep in de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt
	Verstoring van de bodem door realisatie van handelsruimtes en appartementen met ondergrondse parkeergelegenheid
	eventuele randvoorwaarden
	de randvoorwaarden zijn vermeld in de BVW

1.	Inleiding	5
2.	Historische en archeologische situering	6
2.1.	Algemene situering Torhout.....	6
2.2.	CAI rondom het projectgebied	9
2.3.	Cartografische afbeeldingen onderzoeksgebied	10
3.	Bodemkundige situering.....	13
4.	Onderzoeksvragen	14
5.	Veldwerk.....	15
5.1.	Methodologie	15
5.2.	Profielen	16
5.3.	Sporen	17
6.	Metaaldetectie	21
7.	Besluit en antwoord op de onderzoeksvragen.....	24
8.	Bibliografie.....	24
9.	Bijlagen	27

1. Inleiding

Dit archeologisch onderzoek kadert in de geplande realisatie van handelsruimtes en appartementen met ondergrondse parkeergelegenheid, gelegen op de hoek van de Oostendestraat en de 's Gravenwinkelstraat te Torhout. Betrokken bouwheer is Woningbouw Blomme bvba.

Het archeologisch proefonderzoek heeft tot doel het inventariseren en waarderen van het potentieel archeologisch erfgoed, dat door de geplande werken wordt verstoord. De resultaten worden geëvalueerd om de voordien ongekende, archeologische waarde van het bodemarchief in kaart te brengen en indien nodig een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving aan te bevelen.

Figuur 3: Het projectterrein op het GRB (<http://www.geopunt.be>)

2. Historische en archeologische situering

2.1. Algemene situering Torhout

Torhout wordt voor het eerst vermeld in de *Vitas Bovanis*. Dit is het negende-eeuwse heiligenleven van Sint Bavo, volgens sommigen van de hand van de bekende auteur Einhart.¹ In deze 14de eeuwse annalen wordt beschreven dat de heilige Bavo een zeker Domlinus, priester van een Torhouts klooster, naar Gent liet komen om hem in zijn laatste uren bij te staan². Uit deze tekst mogen we afleiden dat Torhout reeds een klooster bezat voor 654, de vermoedelijke sterfdatum van Sint Bavo. Over de stichting van het klooster alsook de regel waaronder de monniken leefden bestaan tal van uiteenlopende theorieën.

De volgende vermelding van het klooster komt uit de *Vita Anskri*, waaruit kan afgeleid worden dat het klooster in 832 uit een aantal stenen gebouwen bestond³. Deze levensbeschrijving werd geschreven door Rimbart die zelfs uit Torhout was en met veel voorliefde het klooster beschrijft waar hij vandaan kwam. In deze Vita wordt beschreven hoe Ansgaar bij keizerlijk decreet van 15 mei 834 het kloostergoed te Torhout ter beschikking kreeg en dit klooster verrijkte met de relieken van Sint Donaas.⁴

Na een woelige tussenperiode (Iets na 860) schenkt de koning het klooster aan Boudewijn, zoon van Audacer, die later ook het klein graafschap Vlaanderen geschonken kreeg. Hiervan werd Brugge het politieke centrum. Algauw groeide Brugge uit tot de hoofdstad van het jonge Graafschap met Boudewijn als graaf van Vlaanderen. De plechtige overbrenging van de Relieken van St. Donaas naar Brugge waren de voorbode voor het definitieve verval van Torhout.⁵

Torhout en vooral de omgeving van de St-Pietersbanden kerk trekken reeds geruime tijd de aandacht van archeologen en historici:

In 1941 startte een eerste onderzoek naar aanleiding van het uitbranden van de kerk (op 25 mei 1940)⁶. De ontdekte structuren bestonden uit twee vierkanten. De buitenste had een zijde van 27 m lengte, de binnenste bestond uit zijden van ongeveer 13 meter⁷. Deze vrijgelegde funderingen werden door G. G. Meersseman en broeder Firmin als een Karolingische kerk geïnterpreteerd. Tijdens dit onderzoek kwamen eveneens een fibula en Romeinse munten (Gratianus, 4de eeuw) aan het licht. Ondanks het feit dat het lange tijd tentoongesteld werd in het museum van het St. Jozefinstituut (1945-1965/1970) verdween dit materiaal helaas in de loop der jaren⁸.

---

¹ MESTDAGH, 18

² MEERSSEMAN & BROEDER FIRMIN, 7

³ MEERSSEMAN & BROEDER FIRMIN, 9

⁴ MEERSSEMAN & BROEDER FIRMIN, 10

⁵ MEERSSEMAN & BROEDER FIRMIN, 13-14

⁶ MEERSSEMAN & BROEDER FIRMIN, 5-6

⁷ MESTDAGH, 20

⁸ MESTDAGH, 16

In de jaren 1980 herinterpreteerde E. Cools deze opgravingsrapporten in het kader van de verdediging van de kustvlakte als een laat-Romeinse wachttoren of signaaltoren ⁹. Deze theorie werd op heel wat ongeloof onthaald. Bij een opgraving in 1990 door E. Cools aan de voorzijde van de kerk werd vastgesteld dat de "Karolingische" centraalbouw vooral Romeins materiaal bevatte zoals mortel, beton en fragmenten van fresco's. Het werd geïnterpreteerd als recuperatiemateriaal, afkomstig van een in de buurt gelegen elitair Romeins gebouw.

Figuur 4: Foto van de opgraving o.l.v. E. Cools

In de jaren 1950 en 1960 werden tijdens grote zandontginningen in het Moereveld Romeinse brandrestengraven ontdekt. Cools vermeldt de vondst van Romeinse munten en sigillata uit de 2de en de 4de eeuw na Chr. Het betreft toevalsvondsten¹⁰. Ook wordt door Yann Hollevoet de vondst van een volledig bewaarde pot in grijs aardewerk uit de 2de of 3de eeuw na Chr. vermeld¹¹. Een belangrijke weg voor de nederzetting Torhout is ongetwijfeld de Zeeweg. Deze vermoedelijk van oorsprong Romeinse weg zou de verbinding zijn tussen Oudenburg-Aartrijke-Torhout.

In 2010 wordt door Raakvlak een opgraving uitgevoerd aan de ZO- zijde van de kerk. Hierbij werden o.a. een Romeinse gracht en heel wat sporen uit de volle en late middeleeuwen vrijgelegd. Dit onderzoek toont de historische ontwikkeling van het kerkareaal¹².

Dit alles wijst erop dat Torhout reeds lange tijd bewoond werd en dat archeologische sporen uit alle periodes aangetroffen kunnen worden.

---

⁹ COOLS 1986, COOLS 1988 & COOLS 1992

¹⁰ MESTDAGH, 16

¹¹ MESTDAGH, 16

¹² HUYGHE & HILLEWAERT, 128-140

Het onderzoeksgebied zelf bevindt zich op de hoek van de Oostendestraat en de 's Gravenwinkelstraat. De Oostendestraat is historisch één van de drukste straten van de stad, waarvan het huidige tracé teruggaat op de in 1751 aangelegde steenweg. Dit tracé gaat binnen de "stedeveste" terug op een oude voorloper die Weststraete genoemd werd. De oudste vermelding van de 's Gravenwinkelstraat zou dateren van 1388 en verwijst naar de plaats waar de graaf verbleef tijdens de Torhoutse jaarmarkten (11e-13e eeuw).

Binnen het plangebied zelf wordt het atelier van de pottenbakker Willemyns (later Maes) gesitueerd, bekend van het zogenaamde 'Torhouts aardewerk'.

Het Torhouts sieraardewerk geldt algemeen als het boegbeeld van de "poterie flamande". Het was toonaangevend en stond vaak model voor de andere aardewerkcentra. Er was niet enkel beïnvloeding door de techniek, de stijl en de versiering, maar menig pottenbakkers-knecht werd door andere Vlaamse centra aangetrokken omwille van zijn in Torhout verworven stielkennis. Zo werden zowel de traditie van het Torhouts, alsook de technische verworvenheden en de knowhow overgenomen door meerdere "poterie flamande"-bedrijven. Men kan dan ook vaststellen dat heel wat stukken uit deze centra duidelijk de look Torhout vertonen en dat zodoende het begrip "Torhouts" ook als verzamelnaam terecht een ruime betekenis verdient.

Het meerkleurig Torhouts sieraardewerk werd uitsluitend ambachtelijk vervaardigd onder de vorm van draaiwerk. Het is karakteristiek van afwerking: de motieven zijn opgelegd met gekleurde klei (engobe). De stukken werden met loodglazuur overdekt. Voor de vervaardiging van het sieraardewerk werd naast de roodbakkende klei vooral de fijne, kalkrijke, witbakkende klei geïmporteerd. Door de klei te mengen met metaaloxiden verkreeg men het typisch Torhouts kleurenpalet van geel-groen-bruin en zijn schakeringen. De pottenbakkerij Maes voegde er vanaf 1897 het kobaltblauw aan toe. Het aardewerk werd "monocuisson" gebakken in een vlamoven gestookt met kolen en hout. De prachtige vlam- en spikkelkleureffecten (zgn. polka-effecten) van de pottenbakkerij Maes worden eveneens als een Torhoutse specialiteit beschouwd.

Het Torhouts aardewerk kan bogen op een lange traditie die teruggaat tot de late Middeleeuwen met o.a. de banpottenbakkerij van de Bourgondische Heren van Kleef op het plateau van Wijnendale. In het oudst bewaarde poortersboek van Torhout wordt Jan Callewaert al in 1542 expliciet vermeld als "pottebackre". Hij wordt dan ook beschouwd als de stamvader van een eeuwenlange traditie. Torhout is trouwens een van de weinige Vlaamse keramiekcentra waar de aardewerkproductie op zuiver ambachtelijke manier ononderbroken beoefend werd tot aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog in 1939.

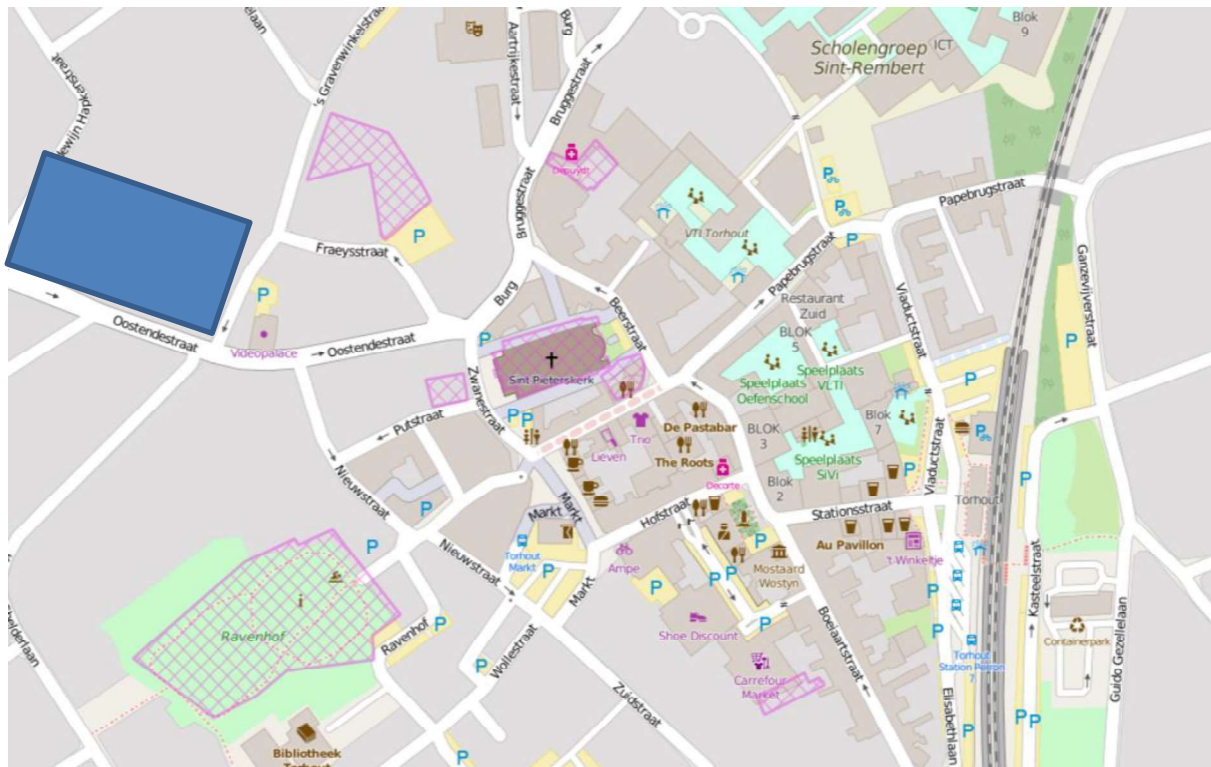
<http://www.toerismetorhout.be/wat-torhouts-aardewerk>)

Om meer te weten te komen over dit aardewerk en de opstelling van het toenmalige atelier (waar bevond zich de toonzaal, de ovens, eventuele afvalkuilen,...) werd de heer Marc Logghe, conservator van het museum Torhouts Aardewerk aangesproken. Hij deed ons een aantal suggesties van mogelijk interessante locaties op het terrein (zie verder).

2.2. **CAI rondom het projectgebied**

Voor de start van het onderzoek werd de Centrale Archeologische Inventaris geraadpleegd. In de directe omgeving van het onderzoeksgebied zijn in het verleden verschillende sites aangetroffen en opgegraven. Volgende sites moeten zeker vermeld worden:

- In de directe omgeving bevindt zich het Ravenhof, vermoedelijk gaat het om een residentiële motte zonder neerhof (CAI locatie 300000).
- Een andere gekende archeologische site betreft 't Leen van Tinnenburg (Rijselstraat 14, CAI locatie 300001). De site zou teruggaan tot de 13de eeuw en betreft een omwalde site, een heerlijkheid rechtstreeks afhankelijk van het leenhof van Wijnendale.
- Verder zijn de onderzoeken aan de Sint-Pietersbanden kerk weergegeven (zie supra)

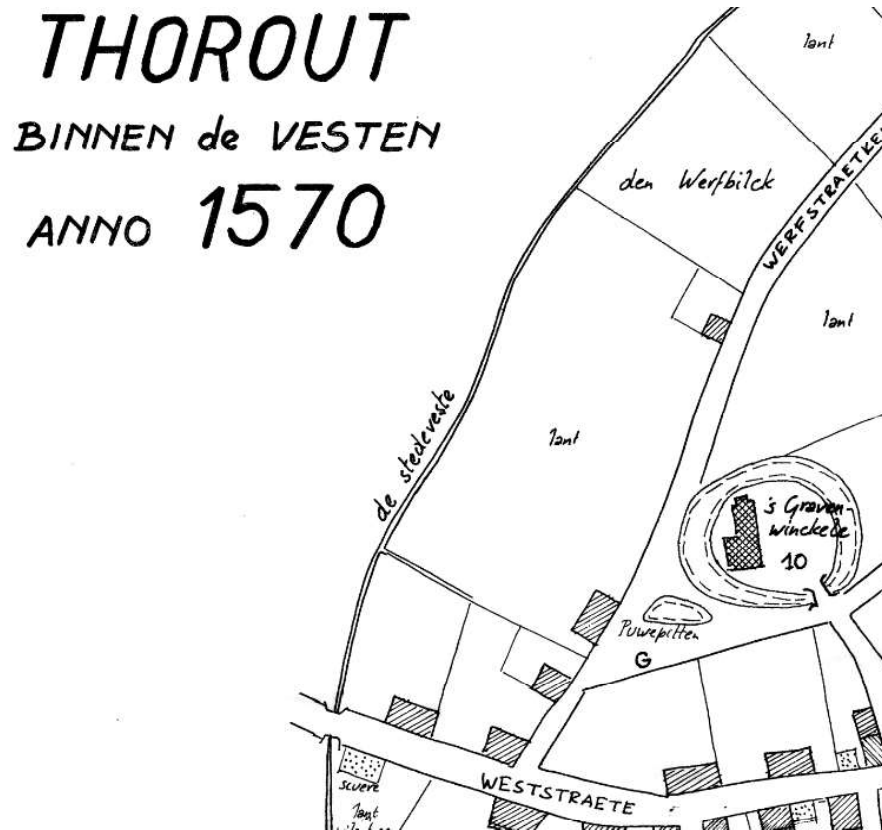
Figuur 5: uittreksel uit de CAI. Het projectgebied is aangeduid in het blauw (cai.onroerendergoed.be)

2.3. Cartografische bronnen

Voor de 16^e en 17^e eeuwse situatie zijn twee reconstructiekaarten voorhanden, opgemaakt door ingenieur en heemkundige Maurice Pick. Aangezien het projectgebied deels binnen en deels buiten de stadswaterloop (*de stedeveste*) gelegen is, zijn deze slechts bruikbaar voor het deel van het terrein dat binnen de stedeveste ligt.

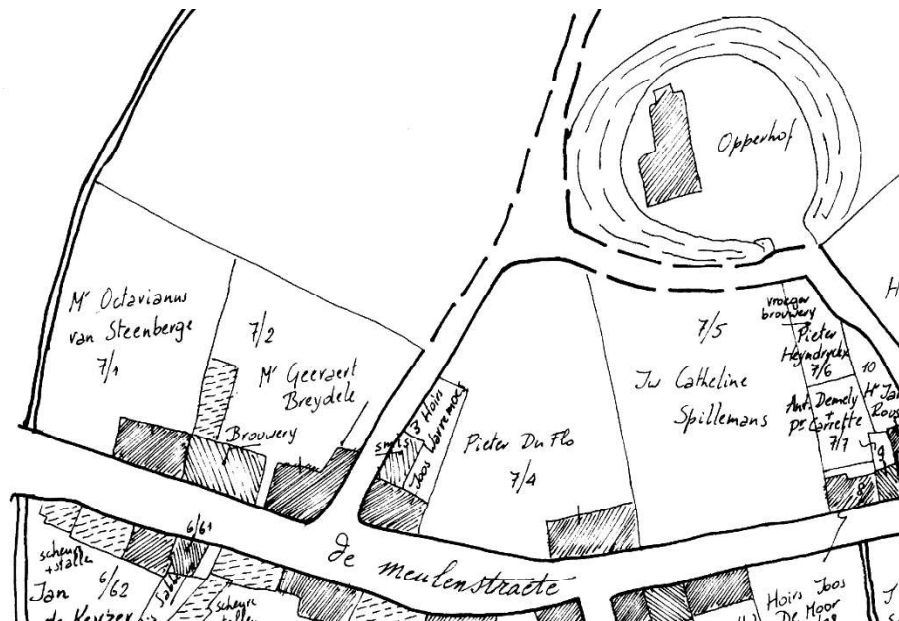
Een eerste kaart geeft de situatie weer omstreeks 1570 (figuur 6). De bebouwing is verspreid over de Weststraete. Een prominente omwalde site heet 's Gravenwinckele.

Op de hoek van de Weststraete (huidige Oostendestraat) en de 's Gravenwinkelstraat staat een huis afgebeeld. Dit stuk valt echter niet binnen het projectgebied.

Figuur 6: Reconstructiekaart Torhout 1570, (bron: M. Pick)

Een tweede reconstructiekaart beschrijft de Torhoutse situatie rond 1700 (figuur 7). De bebouwing is nog steeds vrij verspreid. Er staan twee namen van eigenaars op de voor ons relevante zone: Geeraert Breydele en Octavianus van Steenberge. Deze eerste had en/of baatte een brouwerij (uit). Deze gebouwen bevonden zich vermoedelijk deels op het projectgebied. De resterende delen van het terrein zijn ook op deze kaart nog onbebouwd.

Figuur 7: Reconstructiekaart Torhout 1700, (bron: M. Pick)

Volwaardige cartografische bronnen van het projectgebied zijn pas beschikbaar vanaf het 3e kwart van de 18de eeuw. De oudste weergave betreft de Kabinetskaart van Ferraris (1770-1777). Hierop is het onderzoeksgebied grotendeels als weiland aangeduid, met verspreide bebouwing langsheen de Oostendestraat. De percelen zijn afgezoomd met hagen.

Figuur 8: het projectgebied weergegeven op de Kabinetskaart van Graaf Ferraris (1770-1777)(www.geopunt.be)

Voor de 19^e eeuwse situatie zijn kadasterkaarten voorhanden, zoals deze van P.C. Popp (1850) en Ph. Vandermaelen (1850). Ook op deze kaarten is er bebouwing op het onderzoeksgebied waar te nemen langsheen de Oostendestraat en de 's Gravenwinkelstraat.

Op basis van de vorm van de gebouwen mogen er vanuit gaan dat het om woonhuizen gaat. Op de Atlas der Buurtwegen (1841) staat er centraal in het onderzoeksgebied nog een klein rechthoekig gebouwtje, vermoedelijk een schuur of loods van het huis dat de Oostendestraat flankeert. Dezelfde situatie doet zich voor langsheen de 's Gravenwinkelstraat.

Bij de Popp-kaart (1850) is de situatie lichtjes gewijzigd: de gebouwen liggen nog op dezelfde plaats, maar er treedt verdichting van de bebouwing op: de oorspronkelijke achterbouw/loods is telkens opgenomen in het huis.

Figuur 9: Atlas der Buurtwegen (1841) (www.geopunt.be)

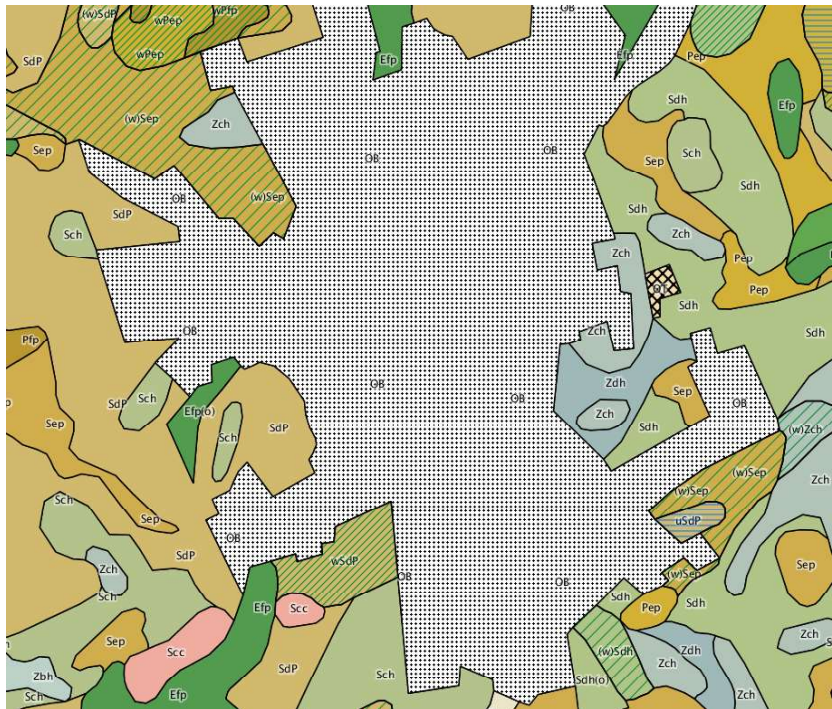

Figuur 10: situatie op de Popp-kaart (1850¹³)(www.geopunt.be)

¹³ Het Poppkad-project houdt zich onder meer bezig met de nauwkeurige datering van de individuele kaartbladen. De kaart van Torhout geeft de situatie in 1850 weer en werd voor het eerst gepubliceerd in 1851. (Pers.communicatie S. VRIELINCK, Ugent, vakgroep Geografie)

3. Bodemkundige situering

Volgens de bodemverkenner is het terrein gekarteerd als bebouwd, er is geen informatie voorhanden. Bodemkundig behoort Torhout tot zandig Vlaanderen. De bodem is samengesteld uit zandgronden met leem- en kleiresten. Het reliëf ontstond tijdens de droge fasen van de jongste ijstijd, het Würmglaciaal (70.000 jg – 8000 vC).¹⁴ De huidige stadskern bevindt zich in een dalgebied op ca. 18 m. TAW, terwijl het plateau van Torhout (Wijnendale) gelegen is op een hoogte tussen ca. 25 en 50 m. TAW. Dit plateau strekt zich van Aartrijke (Zedelgem) tot Ruidenberg-Belhutte (Ichtegem) en correspondeert met de "oude veldgebieden" van Torhout.¹⁵ Het plateau vormt ook de grens met de kustvlakte.

**Figuur 11: Situering van het projectgebied op de bodemkaart
(Bron: <http://www.bodemverkenner.be>)**

¹⁴ MESTDAGH, 13

¹⁵ VANNESTE, 3

4. Onderzoeksvragen

Tijdens het onderzoek zullen minimaal volgende vragen beantwoord worden:

- Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?
- Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?
- Zijn er tekenen van erosie?
- In hoeverre is de bodemopbouw intact?
- Is er sprake van een of meerdere begraven bodems?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
- Zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettingen, ...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten? Zo ja;
  - o Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?
  - o Wat is de omvang?
  - o Komen er oversnijdingen voor?
  - o Wat is het, geschatte, aantal individuen?
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologisch vindplaatsen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?
- Is er een bodemkundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
  1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
  2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?

- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

5. Veldwerk

5.1. Methodologie

Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek wordt de aanwezige bebouwing en verharding gesloopt en afgevoerd door de bouwheer. Het terrein zelf is sterk omwoeld door deze graafwerken en vrij drassig (figuur 12).

Figuur 12: het terrein na de sloop van de bebouwing (l) en tijdens de aanleg van de sleuven (r)

In overleg met de intergemeentelijke archeologische dienst Raakvlak en de bouwheer werd op voorhand een sleuvenplan opgemaakt en voorgelegd ter goedkeuring.

Op het terrein is hier echter regelmatig van afgeweken. De stroken ter hoogte van de gesloopte bebouwing aan de straatzijde bleken integraal verstoord. Deze sleuven zijn gedeeltelijk aangelegd, maar uit vrees voor instorting van het instabiele puinpakket, niet betreden (sleuven 1-2). Hierdoor is er in de praktijk eerder gekozen voor onderbroken proefstroken en -putten.

Centraal in het terrein zijn vervolgens twee proefsleuven getrokken. Ook deze blijken tot op een diepte van 2.4 meter ten opzichte van het maaiveld verstoord.

Sleuf 5, ter hoogte van de toekomstige parking en sleuf 6, in het grasperk naast de oprit, zijn 'normaal' gegraven.

Het veldteam bestaat uit twee archeologen, één vrijwilliger (voor de metaaldetectie) en een kraanman.

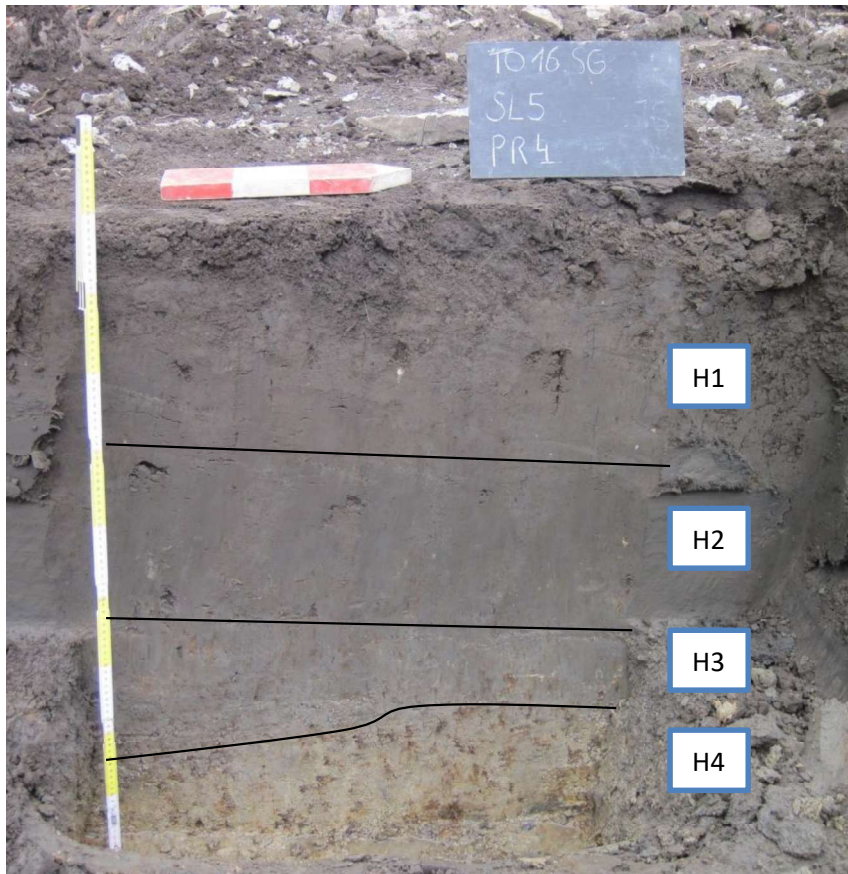
De proefsleuven worden aangelegd met een kraan van 15 ton en een tandeloze graafbak van 1.8 m breed. Op regelmatige tijdstippen wordt een diepere put gegraven om de bodemopbouw te registreren. De sleuven zijn 50 cm tot 120 cm diep. De profielputten zijn plaatselijk tot 240 cm diep.

Het onderzoek gaat door op 6 april 2016. De gemaakte sleuven worden na registratie onmiddellijk gedempt.

Indien er sporen worden aangetroffen worden deze gefotografeerd, beschreven en opgemeten. Vondsten worden verzameld en geregistreerd.

5.2. Profielen

Verspreid over de 6 sleuven zijn vier profielen geregistreerd.

Figuur 13: profiel 4 in sleuf 5

Profiel 4 in sleuf 5 is het enige profiel dat vermoedelijk de originele bodemopbouw weer-geeft. Onder een circa 30 cm dik grijsbruin antropogeen pakket (H1), bevindt zich een tweede, iets donkerdere technosol (H2). H3 is een licht blauwig grijs siltig zandig pakket. Deze kleur is typisch voor een gereduceerd, zuurstofarm milieu. H4 tenslotte is de moederbodem, die bestaat uit een groenig geel zandpakket met vrij veel concreties.

Figuur 14: Profiel 2 in sleuf 3

Sleuven 1 tot en met 4 zijn bijzonder diep verstoord. De bodemopbouw bestaat hier uit een opeenvolging van pakketten die verschillen qua kleur en opvulling, maar die allemaal antropogeen zijn van oorsprong. Zie bijvoorbeeld figuur 14. Deze hebben geen wetenschappelijke waarde.

5.3. Sporen

Er zijn tijdens het proefonderzoek twee sporen en een aanzienlijke hoeveelheid recente verstoring aangetroffen. Sleuven 1 tot en met 4 zijn als verstoord beschouwd en worden in deze nota niet verder besproken. Voor het sporenplan zie bijlage 1: GP

Spoor 1 en **spoor 2** zijn aangesneden in sleuf 6. Het zijn beide afgerond rechthoekige tot amorfte kuilen van eerder bescheiden afmetingen: spoor 1 meet 1.5 m op 1 m; spoor 2 meet 1.2 m op 1 m. Beiden bevinden zich nog deels in de sleufwand. Deze kuilen bevatten bijzonder veel aardewerkfragmenten in een ruim vormenspectrum (vorstpannen, gestempelde dakpannen, rijkelijk versierde tafelwaar, gewone gebruikswaar, motieftegels in gelig grijze grèsklei,...). . Een aantal zijn duidelijk te categoriseren als misbaksels. Hiervan is een representatief staal gerecupereerd, gewassen en gedetermineerd (zie figuren 16-17).

Figuur 15a-b : Kuil spoor 1 en 2 in sleuf 6.

De ligging van deze kuilen correspondeert ook met de plaats die conservator Marc Logghe had aangewezen als potentieel interessante zone (zie supra). De combinatie van inhoud en locatie maakt dat het hier met zekerheid gaat om afvalkuilen afkomstig van de pottenbakkerij Maes en/of Willemeys.

■ 1cm

Figuur 16a: spoor 1

■ 1cm

Figuur 16b: spoor 1

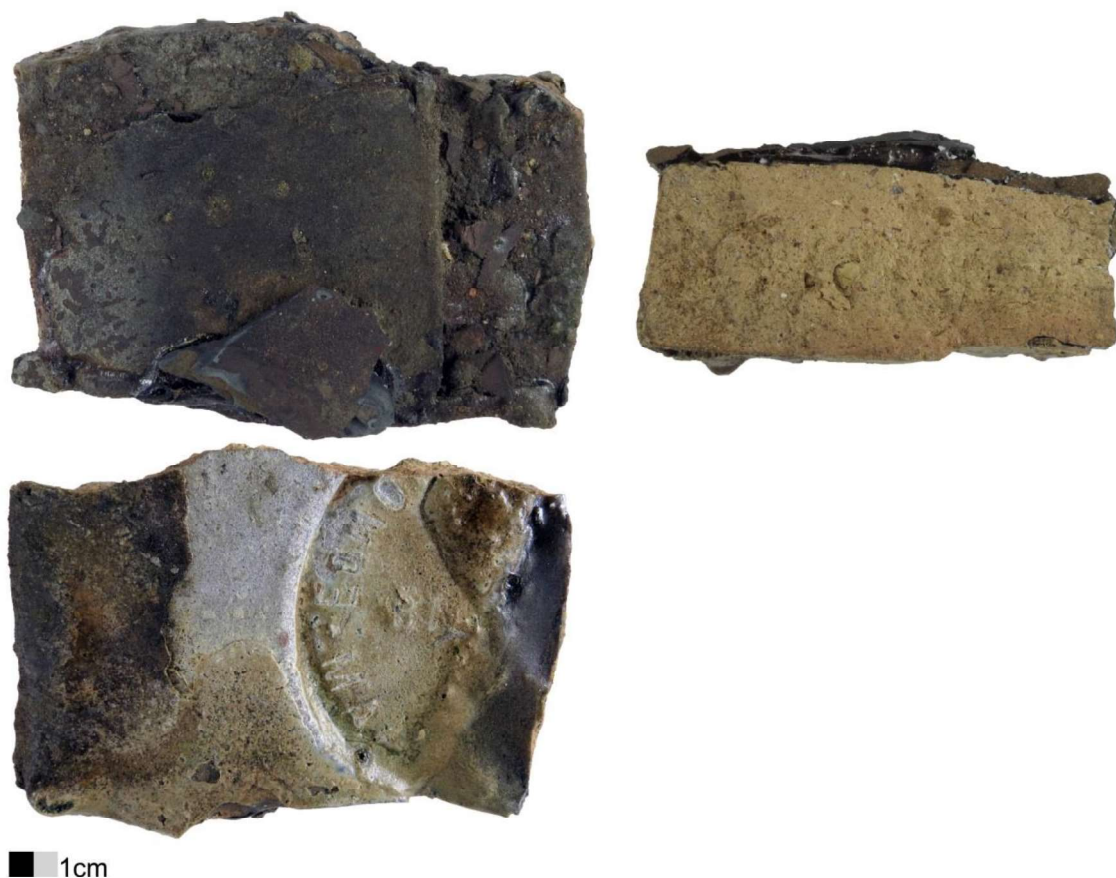
■ 1cm

Figuur 17a: spoor 2

■ 1cm

Figuur 17b: spoor 2

Figuur 17c: spoor 2

6. Metaaldetectie

Het terrein werd onderzocht door onze vaste vrijwilliger en erkend metaaldetecteur, Roland Decock, met een XP Gold Maxx-toestel. Er zijn hierbij geen archeologisch relevante objecten aangetroffen.

7. Analyse

De vondst van twee afvalkuilen met pottenbakkersafval noopt doorgaans niet tot een vervolgonderzoek. Het gaat hier echter om afvalkuilen die zich op het domein van historisch gekende pottenbakkerijen bevinden, waarbij een rechtstreekse link gelegd kan worden tussen de archeologisch en de historische bronnen.

De studie van dergelijk 'modern' aardewerk is doorgaans hoofdzakelijk kunsthistorisch van aard. Er wordt gewerkt en gedetermineerd met behulp van beschikbare oude catalogi en foto's (figuur 18).

Figuur 18: uitsnede uit een catalogoog van Leo Maes (bron: Ons Volk Ontwaakt, april 1912)

Indien deze niet beschikbaar zijn, stopt de determinatie meestal met 'gemaakt in de stijl van..'. Zeker in de Vlaamse pottenbakkerijen omstreeks de 19^e en 20^e eeuw zijn er veel producten die sterk gelijkend zijn. Er was immers nog niet zoiets als 'copyright'. Het exact toewijzen van product x aan atelier x is dan ook niet altijd gemakkelijk. Bepaalde vormen die aangetroffen worden in deze afvalkuilen kunnen in de toekomst met zekerheid gelinkt worden aan de beroemde pottenmakersgeslachten Willemyns/Maes. Dit argument alleen al valideert een vervolgonderzoek in de vorm van een archeologische opgraving.

Vervolgens kunnen er nog bijkomende vragen gesteld worden:

-Bevatten de kuilen een stratigrafie die getuigt van een geleidelijke opvulling? Of betreft het eerder het onder de grond stoppen van alle 'rondslingerend afval' op het ogenblik dat de pottenbakkerij niet meer werkzaam is?

-Bevatten de kuilen nog andere objecten/materiaalcategorieën die ons iets leren over het productieproces?

-Of over de sociaaleconomische omstandigheden van het toenmalige bedrijf?

Naast de kuilen kunnen er eventueel nog andere sporen en/of structuren gevonden worden.

Tenslotte is het belangrijk na te denken over de verwerking van het materiaal, aangezien een archeologische opgraving vermoedelijk een grote hoeveelheid aardewerk zal genereren en een bijhorende kostelijke verwerking. Wordt hier een selectie gemaakt (zo ja, met welke criteria) op het terrein of wordt alles integraal verzameld? Het is aangewezen externe wetenschappelijke expertise, met name van de conservator van het Museum Torhouts Aardewerk, te betrekken bij dit onderzoek.

8. Advisering

Het merendeel van het projectterrein is integraal verstoord en heeft archeologisch geen waarde meer. Aardewerk adviseert dan ook om de percelen met nummers 171W, 171V en 168G vrij te geven zodat de geplande ontwikkeling kan opgestart worden.

De archeologische sporen, met name de afvalkuilen met pottenbakkersafval die in sleuf 6 aangesneden zijn daarentegen, zijn door hun direct verband met de historische pottenbakkerijen, wetenschappelijk voldoende interessant om verder te onderzoeken. Aangezien in situ behoud niet mogelijk is, dringt zich een vervolgonderzoek onder vorm van een kleinschalige archeologische opgraving op. De advieszone voor vervolgonderzoek (zie bijlage 2: advieszone) valt grosso modo samen met perceel 1042T. Teneinde de werkzaamheden van de bouwheer zo minimaal mogelijk te hinderen en rekening houdend met de erfdienstbaarheid die op deze oprit rust (toegang garagepoort), lijkt het wenselijk om de zone in twee blokken te onderzoeken.

Dit advies is niet-bindend, de eindverantwoordelijkheid ligt bij Raakvlak, de betrokken intergemeentelijke archeologische dienst.

9. Besluit en antwoord op de onderzoeksvragen

- Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?
- Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden? Het terrein is sterk verstoord tgv bebouwing en afbraakwerken
- Zijn er tekenen van erosie? N.v.t.
- In hoeverre is de bodemopbouw intact? Enkel ter hoogte van de toekomstige parking (sleuf 5) en langs de oprit (sleuf 6) is de bodemopbouw nog origineel en ongestoord.
- Is er sprake van een of meerdere begraven bodems? N.v.t.
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving. Tijdens het proefonderzoek zijn twee sporen aangetroffen. Het betreft afvalkuilen afkomstig van de 19e en 20e eeuwse pottenbakkerijen die hier actief waren.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen? De sporen zijn antropogeen
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen? De sporen zijn eerder goed bewaard
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren? De sporen behoren mogelijk tot een batterij afvalkuilen
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes? De sporen behoren tot één periode, namelijk de nieuwste tijd
- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie? N.v.t.
- Zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettingen, ...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting? N.v.t.
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten? Zo ja; N.v.t.
  - o Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?
  - o Wat is de omvang?
  - o Komen er oversnijdingen voor?
  - o Wat is het, geschatte, aantal individuen?
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologisch vindplaatsen? De sporen zijn afkomstig van de historisch gekende pottenbakkerijen Willemyns/Maes, die hier tot 1939 actief waren.
- Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen? N.v.t.
- Is er een bodemkundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet? N.v.t.
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen? De geplande werkzaamheden zullen de aanwezige archeologica vernielen
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:

1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
Zie GP advieszone (bijlage 2)

2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek? Het is zinvol na te denken over een selectie van materiaal of eventueel selectieve verwerking. Verder dient de conservator van het Museum Torhouts Aardewerk zeker betrokken te worden bij het vervolgtraject

10. Vondsten bij graafwerken

De effectieve uitgraafwerken op de vrijgegeven terreinen zijn opgevolgd door enkele leden van de geschied- en heemkundige kring Het Houtland. Op grote diepte is nog een grotendeels intacte maalsteen teruggevonden. Het gaat om de bovenste helft, de *catillus* of de loper, met een diameter van 47 cm. Het trechtersvormige kroggat heeft bovenaan een diameter van 12 cm, onderaan versmalt deze naar 8cm (figuren 18a-b). Een voorzichtige datering in de Karolingsche periode lijkt aannemelijk.

Figuur 18a-b: zicht op de later aangetroffen catillus of loper

11. **Bibliografie**

COOLS, E. 1986. 'De 'Karolingische kerk' van Torhout, een Romeinse wachttoren?', *Westvlaamse Archeologica*, 2 (1986), 81-90.

COOLS, E. 1988. 'Te Thorout maecti...', *Westvlaamse Archeologica*, 4 (1988), 9-10.

COOLS, E. 1988, 'Stand van het vooronderzoek naar de 'Karolingische kerk'', *Westvlaamse Archeologica*, 4 (1988), 84-87.

COOLS, E. 1992, Het vooronderzoek naar de 'Karolingische kerk'' te Torhout afgerond, *Westvlaamse Archeologica*, 8 (1992), 90.

MESTDAGH M., 2000, *Torhout. De geschiedenis van een stad*.

HUYGHE, J. & HILLEWAERT B. 2011, archeologisch onderzoek ten zuidoosten van de Sint-Pietersbandenkerk te Torhout, in: Jaarboek 2010 geschied- en heemkundige kring houtland Torhout, 128-140.

MEERSSEMAN G. & BROEDER FIRMIN 1942, De kerk van Torhout in het licht der jongste opgravingen in: Handelingen van het centrum voor archeologische vorschingen onder bescherming van het commissariaat-Generaal voor 's lands wederopbouw en de generale directie voor Scoone kunsten, II.

VANNESTE, P. 2007. *Provincie West-Vlaanderen: gemeente Torhout* (Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen: inventaris van het bouwkundig erfgoed), Brussel, 2007.

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/300001>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/300000>

<http://cai.erfgoed.net>

<http://www.bodemverkenner.be>

<http://www.geopunt.be>

<http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb>

<http://www.giswest.be>

12. Bijlagen

Bijlage 1: grondplan

Bijlage 2: advieszone vervolgonderzoek

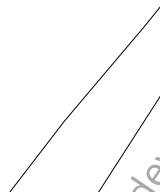
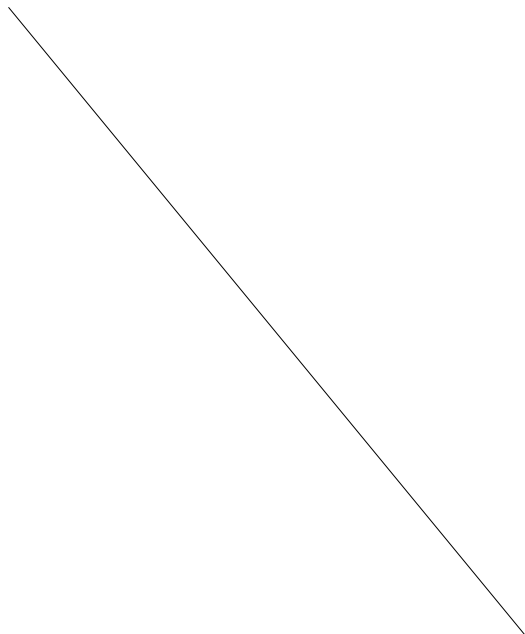
Bijlage 3: sporenlijst

TO16SG Sporenlijst									
ID	Sleuf	Interpretatie	Datering	Omschrijving	Inclusies	Afmetingen (max.)	Diepte (cp)	Gelijk aan	Opmerkingen
SP1	6	afvalkuil	19e-20e eeuw	kuil bestaande uit allerlei pottenbakkersafval		1,5 x 1m	nvt		Torhouts aardewerk
SP2	6	afvalkuil	19e-20e eeuw	kuil bestaande uit allerlei pottenbakkersafval		1,2 x 1m	nvt		Torhouts aardewerk

Bijlage 4: fotolijst

TO16SG overzicht(1).JPG
 TO16SG overzicht(2).JPG
 TO16SG overzicht(3).JPG
 TO16SG overzicht(4).JPG
 TO16SG overzicht(5).JPG
 TO16SG overzicht(6).JPG
 TO16SG overzicht(7).JPG
 TO16SG overzicht(8).JPG
 TO16SG sl1-aanleg(1).JPG
 TO16SG sl1-P1(1).JPG
 TO16SG sl1-P1(2).JPG
 TO16SG sl1-P1(3).JPG
 TO16SG sl3-P2(1).JPG
 TO16SG sl3-P2(2).JPG
 TO16SG sl3-P2(3).JPG
 TO16SG sl3-P2(4).JPG
 TO16SG sl3-P2(5).JPG
 TO16SG sl4-aanleg(1).JPG
 TO16SG sl4-aanleg(2).JPG
 TO16SG sl4-P3(1).JPG
 TO16SG sl4-P3(2).JPG
 TO16SG sl4-P3(3).JPG
 TO16SG sl5-P4(1).JPG
 TO16SG sl5-P4(2).JPG
 TO16SG sl5-P4(3).JPG
 TO16SG sl5-P4(4).JPG
 TO16SG sl6-1(1).JPG
 TO16SG sl6-1(2).JPG
 TO16SG sl6-1(3).JPG
 TO16SG sl6-1(4).JPG
 TO16SG sl6-2(1).JPG
 TO16SG sl6-2(2).JPG
 TO16SG sl6-2(3).JPG
 TO16SG sl6-2(4).JPG
 TO16SG sl6-2(5).JPG

der

